

KAPITTEL 6

Narvik 1940 – et historisk eksempel på krigføring under arktiske forhold

Ola Kjørstad

Krigsskolen, Forsvaret

Abstract: The importance of the Arctic has risen on the international security agenda. Both the United States and Russia have shown their interest in the area in strategic documents and through actions on the ground. However, being able to operate under arctic conditions requires troops and units that can tackle the harsh Arctic environment. One way of preparing troops for this is by studying history. On 9 April 1940, Germany invaded Norway and landed forces on several strategic points along the Norwegian coastline. One of the strategic points was the port of Narvik in northern Norway. Access to iron ore was imperative to keep the German war industry going. Since Swedish iron ore was shipped out to the rest of the world from Narvik, controlling this port meant control of an important war commodity. After successfully landing in Narvik, the Germans soon found themselves in a dire situation. Having lost their entire military fleet in two sea battles on 10 and 13 April, the battle to control the Swedish iron ore became a desperate struggle against Allied forces, time, and the extreme Arctic environment north of the Arctic circle. By reorganizing the shipwrecked sailors into infantry units and occupying the alpine mountain terrain with their specially trained mountain troops, the Germans were able to defend the Narvik bridgehead against a superior Allied force. What the Germans did to overcome this situation in terms of tactics, leadership, and survival under arctic conditions is worth studying for modern application. It is an example of expeditionary warfare fought in an unforgiving environment.

Keywords: Narvik, German forces, tactics, leadership, Arctic condition

«Zum Hauptfeind erklärte sich zunächst in der zweiten Aprilhälfte das Wetter»

—Buchner, 1958, s. 49

[«Hovedfienden utover i andre halvdel av april var været.»]

Innledning

I dokumenter som skisserer fremtiden for både U.S. Navy og U.S. Marine Corps (USMC), har man sett inn i krystallkula for å spå hvordan fremtidens stridsfelt vil se ut og hva det vil kreve av de som skal operere der (Department of the Navy, 2020, 2021). For Norge som alliansepartner er det to hovedtrekk som er spesielt viktige. I bunn ligger evnen til å kunne drive ekspedisjonskrigføring. Dernest ser kanskje særlig U.S. Navy, men også USMC, behovet for å kunne operere i arktiske strøk, der det siste nødvendigvis baserer seg på å være i stand til det første (Strauss et al., 2022).

For å starte med det siste. Bakgrunnen for ønsket om å øke kapasiteten til å operere i arktiske strøk er mange. Miljøendringer har ført til økt ismelting og derfor økt tilgjengelighet (Department of the Navy, 2021, s. 6) Det som tidligere ble omtalt som isøde er med andre ord ikke så øde lenger. Potensialet som arktiske strøk har som kilde til råvarer er foreløpig usikkert, men man antar at ressursene som ligger lagret i arktiske strøk er enorme (Department of the Interior, 2008).

USA er derfor heller ikke alene om vise interesse for og se nødvendigheten av å kunne operere i arktiske strøk. Russland har i stadig større grad vist interesse for nordområdene og arktiske strøk, og har i de siste årene økt både militære kapasiteter og tilstedeværelse i området (Kjellén, 2022, s. 48) Dette gjør også nordområdene til en svært viktig strategisk arena der USA åpenbart har interesser.

Kapittelets oppbygging

Dette bokkapittelet vil undersøke tidligere erfaringer gjort fra ekspedisjonskrigføring i Arktis og stiller følgende forskningsspørsmål: *Hva kan kampene i Narvik i april–juni 1940 lære oss i dag med tanke på utfordringer og muligheter ved moderne ekspedisjonskrigføring i arktiske strøk?*

For å besvare denne problemstillingen tar kapittelet utgangspunkt i den tyske taktiske doktrinen «Truppenführung» fra 1933 (Condell & Zabecki, 2009). Den beskriver både lederskap og taktikk slik de tyske styrkene praktiserte det under andre verdenskrig. Med den som bakteppe har trefningene mellom norske og tyske styrker blitt studert og analysert for å komme frem til lærdommer man kan trekke fra kampene som kan være nyttige for dagens militære styrker som skal operere under arktiske forhold.

Kapittelet vil i første rekke ta for seg hvordan tyske styrker opererte, men vil også peke på noen norske aspekter. Det vil ikke bli en detaljert, kronologisk gjennomgang av hele felttoget fra 9. april til 8. juni, men vil trekke frem noen sentrale trefninger. Gjennom å beskrive trefningene vil kapittelet få frem hvordan vær- og føreforhold i fjellterreng nord for polarsirkelen i april og mai, kombinert med en ekstremt krevende etterforsyningssituasjon, fikk konsekvenser for hvordan man sloss (taktikk), samt hvilket lederskap strid under slike forhold krever. Tanken er å vise hvor avgjørende riktige taktiske vurderinger og riktig lederskap er for militære avdelingers effektivitet under krevende klimatiske forhold.

Fordi vær, føre og ressurstilgang var så ekstreme vil kapittelet også belyse noen generelle sider av hva krig kan være og hva som kreves av soldater i krig. I en verden hvor man lenge har vært skjermet fra det som er krigens virkelighet, er det viktig at man også forbereder seg mentalt på hva krig faktisk kan være. Dette er ingen unik tematikk for Narvik felttoget i 1940, men er knyttet til det man kan kalle «krigens natur» og er gjeldende i alle kriger og konflikter. Samtidig gav de krevende klimatiske forholdene under Narvikfelttoget en ekstra dimensjon til denne tematikken. Beskrivelsene fra de forskjellige trefningene vil derfor også avslutningsvis illustrere hvilke menneskelige utfordringer man kan oppleve i krig generelt, og kanskje krig under arktiske forhold spesielt.

Det var ikke bare norske og tyske styrker som kjempet ved Narvik i 1940. Både britiske, franske og polske styrker bidro med store avdelinger. Kapittelet vil likevel først og fremst se på forholdet mellom tyske og norske styrker. Det er ikke for å tone ned betydningen av den allierte innsatsen, men fordi formålet med kapittelet er å belyse utfordringer med ekspedisjonskrigføring under arktiske forhold og hva man kan lære av

det. Alliertes bidrag i forbindelse med kampene vil likevel bli nevnt der det er naturlig for å belyse hendelsesforløpet i trefningene.

Ekspedisjonskrigføring

Før beskrivelsene av kamphandlingene på Narvikfronten er det behov for å dvele litt ved begrepet ekspedisjonskrigføring. Ser man bort fra gjenerobringen av Alaskas øygruppe Aleutene i mai 1943, har nær sagt all krigføring USA har bedrevet det siste århundret handlet om ekspedisjonskrigføring i en eller annen form. Dette er derfor ikke noe nytt. Med ekspedisjonskrigføring menes vanligvis maktprojeksjon over større distanser, gjerne til et fremmed land, hvor logistikk og fremføring av styrker og forsyninger innebærer betydelige logistiske utfordringer. Det amerikanske marinekorpset definerer for eksempel *expeditionary operations* som «the projection of force into a foreign setting. By definition an expedition thus involves the deployment of military forces to the scene of the crisis or conflict and their requisite support some significant distance from their home bases» (USMC, 2018, s. 2–5). Jeg vil legge denne forståelsen for ekspedisjonskrigføring til grunn for mitt kapittel. Som utgangspunkt for kapittelet vil jeg i det følgende trekke frem noen sentrale elementer i ekspedisjonskrigføring generelt og under arktiske forhold spesielt.

Ekspedisjonskrigføring i arktiske strøk får konsekvenser for militære avdelinger. Forhold som logistikk, taktikk og lederskap vil alltid være sentrale komponenter i all form for krigføring. De er også nærmest uløselig knyttet sammen der begrensninger eller mangler innenfor en komponent får konsekvenser for en annen. Dette kommer kanskje tydeligst til uttrykk innenfor logistikk og tilgang til ressurser generelt. Kapasiteten man har til å etterforsyne en militær avdeling i felt vil få direkte konsekvenser for hvordan denne avdelingen vil stride. Det er med andre ord stor forskjell på hvordan man kan tillate seg å stride når man angriper innover det europeiske kontinentet og hvordan man velger å sloss dersom man befinner seg i arktiske strøk.

Det er flere historiske eksempler som illustrerer dette poenget. I Normandie 1944 var tilgangen til etterforsyninger nærmest utømmelig.

Basene i England hadde blitt bygd opp over tid (Murray, 1995, s. 329–330), og det fantes ikke den ting man ikke kunne skaffe i løpet av noen få timer – i hvert fall i teorien. I tillegg var det et distribusjonsnettverk på kontinentet i form av veier, jernbaner og kanaler som gjorde det mulig å få etterforsyningene frem til de fremste avdelingene. Ser man på mer moderne kriger, var det eksempelvis under både første og andre Golfkrig snakk om en betydelig styrke- og logistikkoppbygging før man gikk til krig. Tilgang på etterforsyninger av alle typer gjennom hele krigen var derfor meget god.

Det samme kan man ikke si om forholdene i arktiske strøk. Her er gjerne avstandene betydelig større og distribusjonsnettverket stedvis fraværende. Det får konsekvenser for hvordan man velger å sloss. Begrenset tilgang på tungt artilleri, tyngre våpen og ammunisjon generelt skaper en annen dynamikk på slagfeltet. Store formasjoner som ruller over slagfeltet med massiv artilleristøtte som lander foran fremrykkende stridsvogner, er neppe noe man vil oppleve i arktiske strøk. Her er det mer nærliggende å se for seg operasjoner med mindre avdelinger, eksempelvis tropper og lag som opererer selvstendig over tid uten tyngre etterforsyninger.

En annen sentral faktor med arktiske strøk er de krevende værforholdene. Snø, vind og kulde påvirker åpenbart både utstyr og materiell, men først og fremst påvirker det mennesker og gir føringer for hvilke ekstreme påkjenninger de som strider må holde ut. Det europeiske kontinentet i juni kan være en relativt behagelig opplevelse, hvert fall hvis man tar været i betraktning. Arktiske strøk i juni kan være noe helt annet, for ikke å snakke om i januar og februar. Dette stiller ekstreme krav til soldater og offiserer og krever trening og øving under tilsvarende forhold for å være forberedt (Department of the Navy, 2021, s. 13).

Disse momentene har det amerikanske forsvaret tatt konsekvensene av. Økt søkelys på nordområdene strategisk sett har ført til større amerikansk deltagelse i trening og øving, både på sjøen og på land. Det kan man blant annet se gjennom USAs økte tilstedeværelse eksempelvis i Norge, og hvordan man har rotert avdelinger gjennom trening i Norge (Utenriksdepartementet, 2018). Norge har mye å tilby i så måte. Militær infrastruktur og tilgang på øvingsområder gjør Norge til et ettertraktet treningsområde. Men det er kanskje først og fremst vær og føreforhold

som gjør Nord-Norge til et utmerket område til å forberede amerikanske styrker på krig under arktiske forhold.

Nord-Norge kan også bidra med relevant historie om ekspedisjonskrigføring i Arktis. I de amerikanske dokumentene trekker man frem det å lære av historien som avgjørende i det å forberede seg til det å operere under arktiske forhold (Department of the Navy, 2021, s. 21). Den historien har Nord-Norge. Tyskernes invasjon av Norge i 1940 og felttoget i Narvik-området fra 9. april til 8. juni kan illustrere det særegne med både ekspedisjonskrigføring og krigføring under arktiske forhold. Det er imidlertid store forskjeller på situasjonen i 1940 og situasjonen i dag. Teknologi, sikkerhetspolitiske forhold, allianser, treningsstandard, utstyr og så videre er åpenbare forskjeller som skiller dagens situasjon fra den i 1940. Samtidig finnes det også flere fellespunkter. utfordringer innen taktikk, lederskap og logistikk kravet til robusthet er gjennomgående for alle militære operasjoner. De tyske erfaringene innenfor disse temaene kan derfor ha stor overføringsverdi til moderne hærer i dag.

Det tyske angrepet

Den 9. april 1940 angrep Tyskland Norge. Operasjon Weserübung var i gang. De tyske styrkene invaderte Norge fra sjøen og gikk i land på flere sentrale knutepunkt i hele Norge. Lengst nord gikk de i land i Narvik. Narvik hadde ingen betydning i kraft av et sentralt kommunikasjonsknutepunkt eller stor befolkningsmasse. Narvik hadde jernmalm, eller riktignere sagt: tilgang til jernmalm. Svensk jernmalm fra Kiruna ble, og blir fortsatt, skipet ut til resten av verden fra Narvik havn. Tilgang til denne jernmalmen var avgjørende for å holde tysk rustningsindustri gående. Narvik ble derfor et viktig strategisk mål for tyskerne.¹

---

1 Det har vært, og er, en diskusjon om hvor viktig jernmalm fra Kiruna faktisk var for tysk rustningsindustri. I biografien om general Dietl blir det hevdet at Tyskland tok Narvik ikke fordi de trengte jernmalmen selv, men for å hindre at de allierte skulle få tilgang til jernmalmen (Dietl & Herrmann, 1951, s. 43). Samtidig refererer både Kersaudy (1990) og Kiszely (2017) til diskusjonene som foregikk i det britiske underhuset i månedene før invasjonen, der det ble debattert heftig hvor viktig det var at Tyskland ikke fikk tilgang til jernmalmen fra Kiruna. Det vil ikke her bli gått dypere inn i bakgrunnen for at Tyskland valgte å ta Narvik, men ta utgangspunkt i at så skjedde 9. april 1940.

Styrken som seilte mot Narvik bestod av ti jagere, eskortert av slagkrysserne *Scharnhorst* og *Gneisenau* (Kiszely, 2017, s. 131). Om bord på jagerne var det to tusen soldater fra det 139. bergjegerregiment i tredje bergjegerdivisjon. Regimentet var under kommando av den østerrikske obersten Alois Windisch. Sjefen for hele invasjonsstyrken var Kapitän zur See (kommandør) Friedrich Bonte. Bonte befant seg om bord på jageren *Wilhelm Heidkamp* sammen med den overordnede sjefen for landstyrken, generalmajor Eduard Dietl.

Landgangen i Narvik fant sted tidlig på morgenen. En del av styrken gikk inn på Narvik havn, mens den andre delen gikk i land i Bjerkvik for å sikre seg militærleiren Elvegårdsmoen (Buchner, 1958, s. 20). Elvegårdsmoen var oppsettings- og mobiliseringssted for flere militære avdelinger i Nord-Norge, og var derfor lagringssted for veldig mye utstyr og materiell. Ved å ta Elvegårdsmoen sikret de tyske styrkene seg blant annet tilgang til kritisk vinterutrustning (Staudigl, 1988, s. 24). Samtidig hindret man norske styrker i å få tak det samme materiellet.

Panserskipene *Eidsvold* og *Norge* ble senket på Narvik havn om morgenen 9. april, og er den enkelthendelsen under andre verdenskrig der flest nordmenn mistet livet. Alt i alt hadde tyskerne få problemer med å få fotfeste i Narvik, og man kan ane noe av bakgrunnen for dette da man i den tyske operasjonsordren for okkupasjonen av Narvik kan lese at man tidlig skal søke forbindelse med den «angivelige tyskvennlige militærkommandanten oberst Sundlo» (Buchner, 1958, s. 195). Oberst Konrad Sundlo var sjef for infanteriregiment nr. 15 (IR 15) med hovedkvarter i Narvik (Vollan & Berg, 1999, s. 55), og overgav byen og regimentet nærmest uten kamp.

Byen og havna kom derfor tidlig under tysk kontroll, men jobben var likevel ikke gjort. Store allierte marinestyrker var i området, og et alliert angrep for å ta tilbake Narvik var sannsynligvis nært forestående. Tyskerne startet derfor umiddelbart med å etablere et større manøverrom slik at fremrykningen til norske og allierte styrker kunne sinkes, Narvik kunne holdes og tilgang på jernmalm kunne sikres. Innledningsvis var styrkeforholdet mellom tyske og allierte styrker i tysk favør. Samtidig anså man muligheten for tilføring av større allierte styrker for stor. Skulle man lykkes var man derfor avhengig av å etablere luftoverlegenhet.

Med Værnes som nærmeste flyplass tok utvidelsen av brohodet også sikte på å sikre tilgang til en flyplass nærmere kampområdene som kunne understøtte operasjonene på bakken (Staudigl, 1988, s. 138).²

Kart 6.1. Oversikt over det etablerte tyske brohodet. Kart: © Kartverket.

Brohodet Narvik ble derfor utvidet etter følgende linjer. Mot sør besatte man tettbebyggelsen i Beisfjord og på Ankenes-halvøya. Den 14. april rykket en tysk kompanistridsgruppe under ledelse av kaptein (senere major) Hans von Schlebrügge østover langs jernbanelinjen mot Bjørnfjell stasjon på svenskegrensen (Buchner, 1958, s. 45). Bjørnfjell stasjon og jernbanen inn fra Sverige skulle bli helt avgjørende for den tyske kampen for å holde Narvik. Under fremrykningen måtte tyskerne kjempe mot en styrke på rundt to hundre soldater ledet av major Omdal. Styrken hadde på mirakuløst vis klart å unnsnippe den tyske beleiringen gjennom å bløffe seg gjennom tyske sperringer den 9. april, og fikk i oppdrag fra øverstkommanderende for de norske styrkene å sinke den tyske

² Referansen viser til «Operationsbefehl Nr. 2, vedlegg E», underskrevet av øverstkommanderende i Norge general Falkenhorst. Ordren tar for seg hvordan man skulle operere på land i Norge etter invasjonen. Vedlegg E omhandler Narvik.

fremrykningen langs jernbanen mot Sverige (Sandvik, 1965, s. 120). Til tross for motstanden var den tyske kompanistridsgruppen allerede den 16. april fremme på Bjørnfjell. Muligheter for etterforsyninger og tilgangen til jernmalmen var med det sikret.³

Mot nord rykket tyskerne frem for å ta Bardufoss flystasjon. Det innebar en fremrykning til fots, gjennom to fjellpass, i dyp snø over en strekning på nærmere åtte mil. Allerede før fremrykningen startet omtalte oberst Windisch dette prosjektet som en «ønskedrøm» (Staudigl, 1988, s. 31). Bardufoss ble derfor tidlig avskrevet som angrepsmål, og man rettet utvidelsen nordover inn mot to sentrale steder: Gratangsbotn og Lapphaugen vest for Fossbakken. Gratangsbotn var av Windisch ansett for å være et aktuelt sted for landsetting av større allierte styrker som utgangspunkt for et angrep mot Narvik. Bakgrunnen for Lapphaugen som et viktig mål var at man fra dette området kontrollerte de to aktuelle fremrykningsaksene mot Bjerkvik, langs riksvei 50 (dagens E6) og i terrenget gjennom Grasdalen til Vassdalen og ut i Bjerkvik (Staudigl, 1988, s. 34) (se kart).

Sjøslagene

10. og 13. april stod to sjøslag utenfor Narvik (Kersaudy, 1990, s. 87 og 143). Øverstkommanderende for hele Narvik-operasjonen, Friedrich Bonte, ble selv drept da en torpedo traff flaggskipet *Wilhelm Heidkamp*. Generalmajor Dietl overtok etter dette kommandoen over hele styrken og forsvaret av brohodet Narvik. Etter det andre sjøslaget den 13. april var samtlige tyske jagere enten senket av allierte krigsskip eller frivillig kjørt på land av tyskerne. Tyskerne i Narvik var nå nærmest fullstendig isolert. Kampen for å holde ut til forsterkninger fra sør kunne ankomme, startet nå. Fra dette tidspunktet så man tyskernes evne til improvisasjon og hva som i ytterste konsekvens kreves under ekspedisjonskrigføring under ekstreme værforhold. Tyngre våpen og utstyr fra jagerne ble brukt på land i nye funksjoner. Kanoner ble montert på jernbanevogner og fungerte både i luftvernrollen og mot aktuelle landgangssteder. I tillegg

---

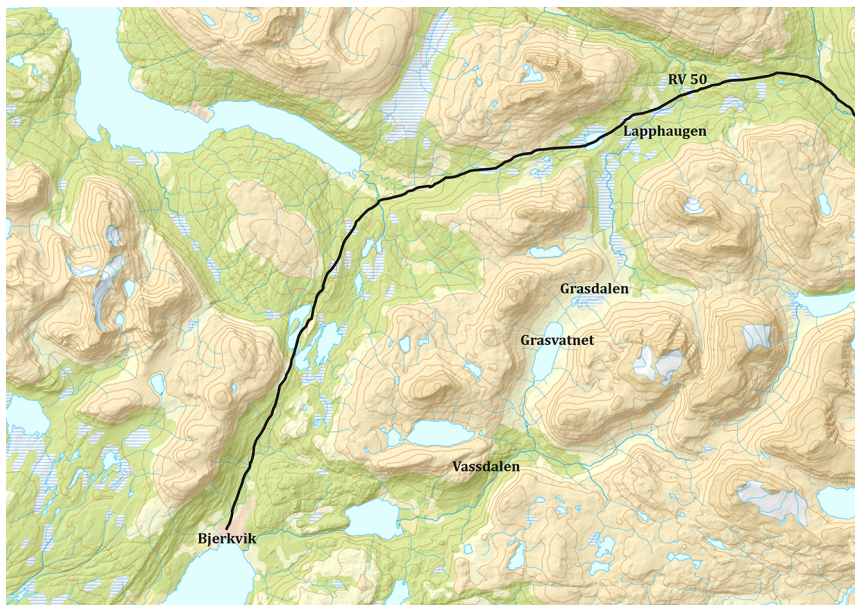
3 Mye av etterforsyningene tyskerne fikk kom med jernbanen fra Tyskland gjennom Sverige over Bjørnfjell stasjon inn mot Narvik-området.

ble de 2 600 skipbrudne marinegastene i en håndvending omvæpnet og omdøpt til *Die Gebirgsmarine* («fjellmarinen») (Dietl & Herrmann, 1951, s. 72), og satt inn som en del av forsvaret på land av Narvik.

Likevel var den tyske situasjonen dramatisk forverret. Utvidelsen av brohodet mot nord hadde gitt tyskerne manøverrom til å drive oppholdende strid, men de måtte samtidig belage seg på å kjempe i et område preget av høye fjelltopper, få eller ingen veier, meterdyp snø og temperaturer mellom 0 og minus 20 grader. I tillegg var den norske 6. divisjon ferdig mobilisert og var ventet å angripe fra nord sammen med franske styrker, mens polske styrker var på vei mot Narvik fra sør. Den tyske styrken var underdimensjonert for å kontrollere et så stort område. Løsningen ble derfor å spre ut styrken i mindre enheter og etablere seg på fjelltopper og dominerende terreng for å beherske fremrykningsaksene som stort sett gikk i dalbunner. Med dårlig vinterutrustning og forsyningslinjer på flere mil skulle dette bli to krevende måneder med kamp under ekstreme forhold.

Lappaugen 24. april

Natten til 24. april gikk den norske 6. divisjon på offensiven. Som del av en brigadeoperasjon angrep andre bataljon/IR 15 Oberleutnant Bauers kompani på Lappaugen (Sandvik, 1965). Bauer hadde på dette tidspunktet tilbragt nesten to uker på Lappaugen i beredskap (Staudigl, 1988, s. 34). Forholdene på Lappaugen var alt annet en gunstige for Bauers kompani. Tyskerne hadde ikke telt, men hadde muligheten til å varme seg på skift inne på Statens vegvesens brøytestasjon på Lappaugen. Å kalle det for en brøytestasjon er kanskje litt drøyt, i hvert fall etter dagens standard. Det var mer å betegne som et skur. Etterforsyningen av kompaniet foregikk i første rekke gjennom Grasdalen og Vassdalen til Bjerkvik (Staudigl, 1988). Det var en strekning på nesten 25 kilometer i vegløst fjellterreng under dekke av to meter snø. Tyskerne løste noe av problematikken med å gruppere et fremskutt støttepunkt i sørenden av Grasvatnet omtrent halvveis mellom Bjerkvik og Lappaugen (se kart). En avdeling trakk frem etterforsyninger til Grasvatnet, mens en ny tok de videre derfra frem til Lappaugen.

Kart 6.2. Fremrykningsakser vurdert av tyskerne. Kart: © Kartverket.

I seg selv er dette ingen umulighet. Utfordringen lå i at disse forsyningslinjene måtte vedlikeholdes over tid, og det med en styrke som allerede var strukket til det maksimale. Å opprettholde et kompanis stridsevne gjennom 25 kilometer lange forsyningslinjer til fots vil raskt tære på kampkraften til hvilken som helst militær avdeling. Tyskerne klarte likevel dette og opprettholdt kampkraften til det fremskutte kompaniet. Da andre bataljon/IR 15 angrep, holdt Bauers kompani stillingen ved Lappaugen og tvang den norske bataljonen til å gi opp angrepet.

Det var ikke bare tysk innsats som var avgjørende for dette utfallet. Været i dagene før og etter var tidvis ekstremt. I løpet av de siste to dagene før angrepet kom det nesten en meter snø. I tillegg blåste det kraftig fra vest. Det gjorde at tyskerne kunne kjempe med vinden i ryggen mens de norske avdelingene fikk kraftig snøfokk rett imot. Bauer holdt stillingen og trakk seg etter hvert ut mot vest over Gratangsfjellet, og ble en del av stillingsområdet til resten av egen bataljon i Gratangen.⁴ Bauer kom fra

4 Hendelsen i Gratangen 25. april 1940, der 34 soldater i Trønderbataljonen ble drept, er del av denne trefningen, men vil ikke bli omtalt her. For en mer utdypende beretning om hendelsen

denne trefningen uten tap i egen avdeling. Samtidig klarte han å sinke den norske fremrykningen med flere døgn.

Etter det mislykkede angrepet på Lapphaugen den 24. april ble 6. divisjon omorganisert i to mindre brigader med to til tre lette infanteribataljoner i hver (Sandvik, 1965, s. 256). Sammen med de to norske brigadene angrep en halvbrigade⁵ med franske alpejegere. I grovt rykket de franske styrkene frem i tilknytning til hovedveien riksvei 50, mens de norske styrkene måtte jobbe seg frem i det veiløse fjellterrenget øst for riksveien. Mot denne styrken kjempet to reduserte og lette tyske infanteribataljoner, for å nekte de allierte å gjenerobre Bjerkvik og Narvik og for å beskytte den kritisk viktige forsyningsbasen på Bjørnfjell.

Taktikk

Overordnet er trefningen på Lapphaugen illustrerende for tysk taktikk gjennom hele felttoget. Mindre enheter ble gruppert langt fremme foran hovedstillingene. Disse skulle ikke oppta avgjørende strid, men gi et lite stikk for å tvinge den fremrykkende allierte styrken til å utgruppere. Deretter skulle den trekke seg tilbake og varsle hovedstyrken hvor de allierte styrkene kom. Hovedstyrken skulle utnytte det sterke lendet i tilknytning til fjelltopper og dominerende terreng for å stanse fremrykningen for en lengre periode. Tyskerne hadde med andre ord ingen illusjon om å holde terrenget de opererte i, men å bytte terreng mot tid.

De to reduserte tyske bataljonene var tvunget til å kontrollere et område på 25 ganger 25 kilometer. For å kontrollere et så stort område med så få styrker, var tyskerne avhengige av å dele opp avdelingene og gruppere seg i mindre enheter med stor spredning. Fra høyeste til laveste nivå på tysk side viste man her en ekstrem evne til å utnytte terrenget, og velge de områdene å stride i som ga dem en fordel.

Å utnytte terrenget er alltid viktig, men for en styrke som kjemper på defensiven og er underlegen, er terrenget ofte den viktigste styrkemultiplikator. Da gjelder det å kunne utnytte det. Dette eksemplifiserer flere

---

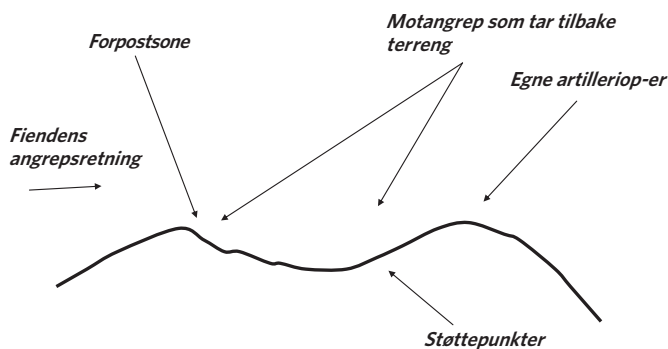
kan man lese: Berg, J.H. & Vollan, O. (1991). *I Trønderbataljonens fotspor – 50 år etter*. Wennbergs trykkeri.

5 Tanken med en «halvbrigade» var at én bataljon skulle være i aksjon om gangen.

avgjørende trekk ved ekspedisjonskrigføring; små enheter som evner å stride selvstendig, er i stand til å utnytte terrenget til sin fordel og samtidig minimere egne tap.

Overordnet fremstod den tyske forsvarsplanen relativt enkel og hverken overraskende eller original. Går man derimot ned på taktisk nivå og ser hvordan tyskerne utkjempet trefningen lokalt, avdekker det seg et interessant mønster. Gjennom å analysere kampene på Roasme-plataet i perioden 2.–13. mai og kampene på Kuberg-plataet i perioden 14.–22. mai kan man lære mye om effektiv forsvarsstrid på kompani- og regimentsnivå. For å forstå hvordan tyskerne kjemper, er det likevel viktig å først forklare sentrale elementer i tyskernes syn på forsvarsstrid.

Den tyske forsvarstaktikken ble utviklet under første verdenskrig og fikk navnet «Elastic defense in depth» (Lupfer, 1981). Grunntanken var å gruppere forsvaret i dybden slik at man gradvis skulle strekke og slite ut en angripende fiende før man satte inn et knusende motangrep. En viktig del av denne måten å stride på var å gruppere den forsvarende styrken i det man i engelsk litteratur omtaler som *rear slope position*. I Norge har vi oversatt begrepet med «bakskrånestilling». Poenget med denne måten å gruppere et forsvar på er at man skulle søke å unngå fiendes langtrekende flat- og krumbaneild, samtidig som man grupperte seg for å maksimere effekten av egne tilsvarende kapasiteter (se figur 6.1).

Figur 6.1. Rear slope position/Bakskrånestilling.

Et valgt område for forsvar kunne skjematisk se ut som dette (figur 6.1). Utstrekningen fra venstre mot høyre vil kunne variere med tanke på terrenget og størrelsen på styrken som forsvarte, men prinsippet var det

samme. På fjelltoppen til venstre plasserte man en liten styrke som skulle varsle om fienden som rykket frem. De skulle ikke oppta avgjørende strid, men sørge for å bite fra seg slik at fienden ikke bare kunne spasere opp for å ta høyden. Når da den fremrykkende fienden måtte utgruppere og starte ildforberedelser med tungt artilleri og andre tyngre våpen for å ta høyden, trakk forpostene ut. Samtidig som dette foregikk var hovedstyrken i støttepunktene i skjul og dekning for tung ild.

Når fienden etter hvert hadde tatt forpostområdet og fortsatte fremover, havnet han inn i det området hvor forsvarende styrke hadde planlagt at fienden skulle stanses. Den angripende styrken hadde da alle sine tyngre våpen utgruppert lenger bak, og manglet derfor tung ildstøtte. Det motsatte var gjeldende for forsvarende styrke. Etter hvert som den fremrykkende styrken gradvis ble «spist opp» og svekket i møte med forsvarende styrkes tunge ild og støttepunkter, kulminerte angrepet. Det var også tidspunktet for forsvarende styrke å sette inn eget motangrep og ta tilbake det oppgitte terrenget. På denne måten unngikk man å eksponere store styrker for langtrekkende tung ild i fremste linje som ville ført til store tap.

Bakgrunnen for å etablere forsvarsstillinger eller forsvarsområder på denne måten stammer som sagt fra første verdenskrig. Etter de massive slagene på vestfronten i perioden 1914–1916, hadde tyskerne i realiteten ikke noe valg. Eksempelvis tapte tyskerne og franskmennene henholdsvis 330 000 og 370 000 soldater i forbindelse med slaget ved Verdun i 1916 (Hart, 2013, s. 208). Frankrike hadde tilsvarende tap og britene mistet på sin side nesten 60 000, hvorav nesten 20 000 drepte etter første dag under slaget ved Somme i 1916 (Hart, 2013, s. 244). Tapene var enorme på begge sider. Tyskernes utfordring var at de ikke hadde samme befolkningsgrunnlaget å hente erstatninger fra. Resultatet ble derfor å sloss smartere, der terrenget ble den avgjørende styrkemultiplikatoren.

Det ligger i et ekspedisjonskorps natur å alltid ville være i en utfordrende logistisk situasjon. Man vil aldri føle at man har tilstrekkelig med ressurser. I ryggmargen på enhver ekspedisjonskrigfører må det derfor ligge en forståelse av at alle ressurser er begrenset, og at alle ressurser må disponeres slik at de varer lengst mulig. Menneskeliv er ikke noe annerledes. Man skal aldri ta lett på menneskeliv, men det er et faktum at man i krig vil måtte miste soldater. Det viktigste er derfor at man kjemper på en

måte som minimerer tapet. «Elastic defense in depth on a rear slope position» gjør det.

Roasme – forsvarsstrid på kompaninivå

Kampene om Roasme-platået i begynnelsen av mai illustrerer denne taktikken godt. Roasme-platået ligger på vestsiden av Leigastinden og behersker riksvei 50 mot vest. For å kunne rykke frem mot Bjerkvik langs riksvei 50 og etter hvert opprette en forsyningsakse langs denne, måtte 6. divisjon sikre seg kontroll på platået. Roasme-platået var forsvarsstillingen til et tysk kompani, og del av forsvarsstillingen til major Hagemanns tredje bataljon (Staudigl, 1988, s. 79). Platået strekker seg omtrent fem kilometer fra nord mot syd. Lengst i nord ligger den dominerende toppen 785. Nord for 785 går det bratt ned mot Kvernmoen og Holtsås.

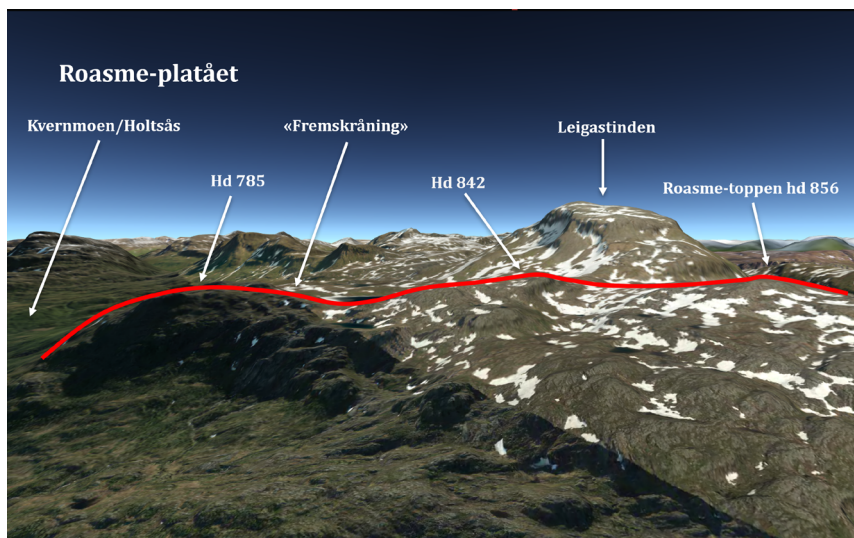
Man skulle kanskje tro at man ville besette denne toppen (785) med store styrker og nekte en angripende styrke tilgang til det dominerende terrenget. Problemet var da som nevnt at man samtidig ville eksponert seg for langtrekkende tung ild. Det ville da bare være spørsmål om tid før man var «spist opp». Tyskerne grupperte derfor kun små, lette observasjonsposter fremme på høyden (Staudigl, 1988). De observerte, meldte og gav et lite stikk til den fremrykkende styrken før de så trakk ut da det forberedte angrepet ble satt inn.

Fra høyde 785 heller terrenget slakt nedover mot sør, før det etter omtrent en kilometer begynner å stige oppover mot det som var kjerne i det tyske forsvaret, høyde 842 (se kart). Fra høyde 842 behersker man hele området frem til høyde 785. Samtidig er man ikke eksponert fra områdene nord for 785. Man kan med andre ord ligge i stilling her uten å være utsatt for langtrekkende tung ild. Da de norske styrkene forsøkte å rykke fremover fra 785 hadde tyskerne utliknet fordelene nordmennene hadde med tanke på tung og langtrekkende ild, og den norske fremrykningen ble stanset i fremskråningen. En kilometer videre mot sør fra høyde 842 ligger selve Roasme-toppen 856. Her var det gruppert en liten styrke som igjen skulle dekke uttrekningen fra 842 når den måtte komme. Tyskerne hadde altså gruppert seg slik at de var utenfor rekkevidde av langtrekkende artilleri og flatbanevåpen. På grunn av

terrenget er det også svært krevende å skulle gruppere artilleriet lenger frem for å få rekkevidde.

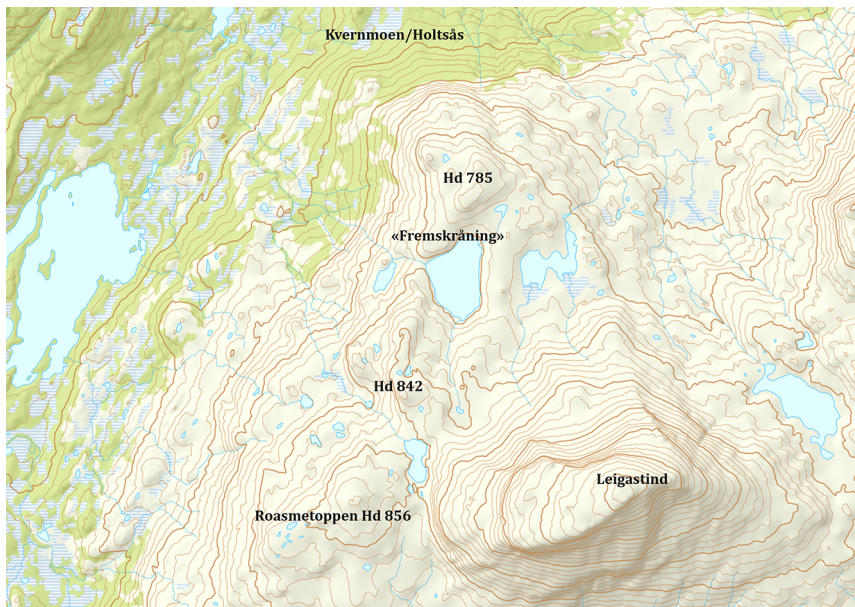
Tid er alltid viktig i krig. Under Narvikfelttoget var tyskerne avhengige av å kjøpe seg tid i påvente av at den strategiske situasjonen skulle endre seg. Jo lenger man klarte å sinke den allierte fremrykningen, desto større var sjansene for at man skulle klare å holde Narvikbrohodet. Man antok nemlig at man gjennom det planlagte angrepet på Frankrike i mai 1940 mest sannsynlig ville trekke all alliert oppmerksomhet dit.

Ved å gruppere seg og stride på den måten tyskerne gjorde på Roasme-platået (og senere under felttoget) oppnådde man en annen gunstig effekt, man kjøpte seg tid. Når den norske styrken blir tvunget til å rykke frem i fremskråning som blir behersket av tyske våpen, så bruker man tid. Man blir tvunget til omfattende planlegging, rekognosering og forberedelser for å være i stand til å rykke frem over dette området uten å gå på store tap av liv. Ved å etablere hovedstilling på høyde 842 utnyttet tyskerne ikke bare terrenget til å kjempe på en effektiv måte, det bidro også til å kjøpe seg tid. Det var to norske bataljoner som angrep det tyske kompaniet på Roasme-platået – Alta bataljon og andre bataljon/IR 15 (Dahl, 1946). De brukte en dag på å ta høyde 785. Deretter tok det en uke før de klarte å erobre Roasme-toppen.

Bilde 6.1. Bakskrånestilling på Roasme-platået. Utklipp fra programvaren NORCCIS. Kartdata: © Kartverket.

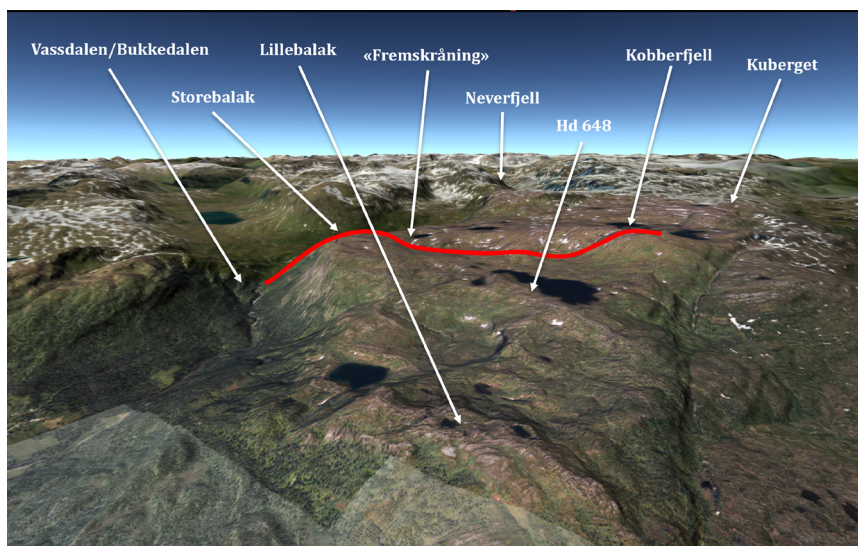
Kart 6.3. Samme område sett fra oven. Kart: © Kartverket.

Som nevnt tidligere var motangrepet sentralt i tyskernes «bakskråne-forsvar». Motangrepet skulle komme når en fremrykkende motstander var tilstrekkelig svekket og eksponert i fremskråning, og skulle ta tilbake tapt terreng. Motangrepet kom også på Roasme-platået. Etter at de norske styrkene hadde gjort et forsøk på å ta høyde 842, gikk tyskerne til motangrep. Motangrepet gikk inn mot den vestre delen av de norske stillingene (Ilsaas et al., 2002; Staudigl, 1988), men det mislyktes. Man kan nok si at det var som forventet da det tyske motangrepet kun bestod av en liten tropp som angrep to norske bataljoner. Samtidig bidro det tyske angrepet åpenbart til at den tyske stillingen på Roasme-platået holdt så lenge som den gjorde. Det viste også med all tydelighet hvor sentralt motangrepet var i tyskernes måte å tenke forsvarsstrid på.

Kuberg-platået – forsvarsstrid på regimentsnivå

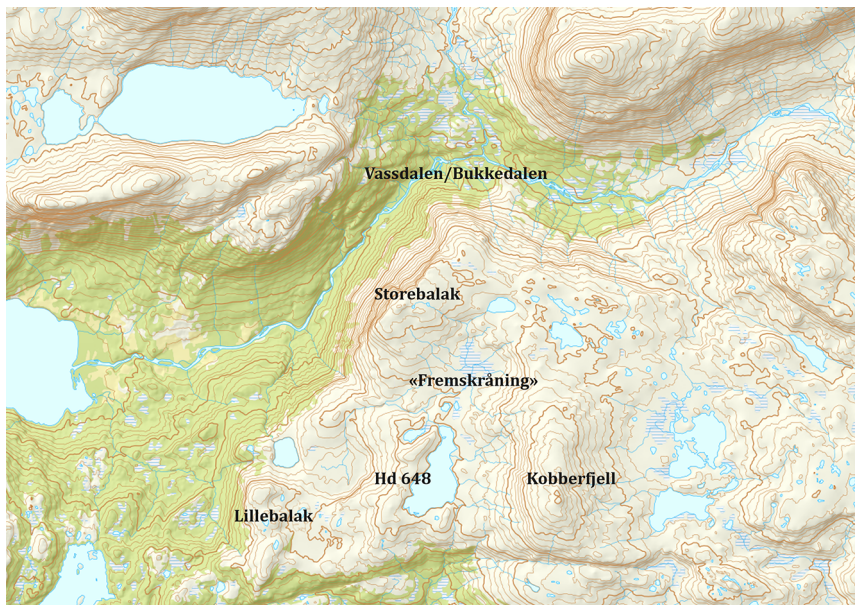
Etter at Bjerkvik ble gjenerobret 13. mai, trakk tyskerne forsvarslinjen sin sør for linjen Bukkedalen–Vassdalen, og besatte og bygde ut et stillingsområde på Kuberg-platået. Stillingen på Kuberg-platået

bestod av tre bataljonsområder og skulle hindre norske styrke i å true den viktige forsyningsbasen inne på Bjørnfjell (Buchner, 1958). Stillingsområdet ble bygd ut etter samme prinsipper som stillingen på Roasme, men her ble et helt regiment utgruppert. Lette forposter ble etablert på Neverfjellet og Storebalak, mens de tyske hovedstillingene var i tilknytning til linjen Kuberg–Kobberfjell–høyde 648–Lillebalak. Igjen så man at man oppgav sterkt terreng for ikke å eksponere seg for langtrekkende tung ild. Nedkjempingen av de norske styrkene skulle skje i terrenget mellom Storebalak–Neverfjell og den bakerste linjen. Igjen lyktes tyskerne med taktikken. Det tok en dag for nordmennene å få kontroll på Neverfjell og Storebalak, mens den bakerste tyske linjen ikke var erobret før en uke senere. Da hadde tyskerne også trukket ut og kunne gå inn i et nytt utbyggt stillingsområde lenger mot sør.

Bilde 6.2. Bakskrånestilling på Kuberg-plataet. Utklipp fra programvaren NORCCIS. Kartdata: © Kartverket.

Igjen ser vi det gjentagende mønsteret som var gjeldende for alle trefninger på Narvikfronten. Norske styrker brukte tid og ressurser på å jobbe seg fremover, mens tyskerne konserverte egne ressurser ved å

Kart 6.4. Samme område sett fra oven. Kart: © Kartverket.

unngå større trefninger og kjøpte seg tid gjennom å utnytte lendet til det ytterste. På denne måten slet de ut de norske styrkene i påvente av at den strategiske situasjonen skulle endre seg. Dette skulle også vise seg å bli utfallet, der spesielt to strategiske hendelser ble avgjørende. For det første angrep tyskerne Frankrike 10. mai 1940 (Frieser, 2012). Etter dette var det i realiteten bare et tidsspørsmål før allierte styrker var ventet å trekke ut fra Narvik for å konsentrere seg om krigen på kontinentet. For det andre iverksatte tyskerne «Operasjon Bøffel». En tysk bergjegerdivisjon ble omdirigert fra Mosjøen for å komme den hardt pressede tyske styrken ved Narvik til unnsetning (Vollan & Berg, 1999).

Med de allierte styrkene på vei ut og med en ny tysk bergjegerdivisjon på vei inn, var utfallet nå på mange måter gitt. Kampene på Narvikfronten varte frem til den norske kapitulasjonen og tilbaketrekningen fra kampområdene den 8. juni. Gjennom effektiv og kløktig forsvarsstrid hadde den underlegne tyske styrken gått seirende ut av et felttog under ekstreme klimatiske forhold i et ekstremt terreng.

Lederskap og ledelse

Når området man skal kontrollere tvinger frem stor spredning innad i styrken, stiller det store krav til små enheter som evner å stride selvstendig. De tyske styrkene hadde ingen radioer ned på lavt nivå. Det betød at lag og mindre grupper ble plassert ut på taktisk viktige steder der de selv måtte ta beslutninger på om man skulle trekke ut, om man skulle gå til motangrep, om man skulle sende ut patruljer og så videre. Ofte ble man liggende dagevis uten kontakt med høyere avdeling og måtte selvstendig ta de nødvendige taktiske beslutningene. Samtidig måtte beslutningene veies opp mot det å holde seg selv og egen avdeling i live i kamp med snø, vind og kuldegrader.

Gjennom hele det tyske felttoget så man eksempler på tyske lagførere og enkeltmenn som på en imponerende måte selvstendig tok de riktige beslutningene. For at en ekspedisjonsstyrke skal kunne fungere, er denne egenskapen avgjørende. Gitt de forholdene man ofte vil stride under, må man stole på at mindre enheter er i stand til å fungere alene. Da handler det ikke bare om å overleve, men også om å være i stand til å stride og ta de riktige beslutningene.

Tyskernes ledelsesfilosofi spilte her en avgjørende rolle. Fra Fredrik den stores tid er tyske militære avdelinger oppfostret med *Auftragstaktik* (Condell & Zabecki, 2009, s. 3). Begrepet er senere adoptert av de fleste vestlige land og gitt forskjellige navn, som «mission type orders» (Condell & Zabecki, 2009, s. 3), «directive command» (Fitz-Gibbon, 1995) og «oppdragsbasert ledelse» (Forsvarsstaben, 2004, s. 83). I bunn og grunn handler begrepene og filosofien om å gi ansvaret for å handle til den som er best i stand til å fatte den riktige beslutningen. Det innebar blant annet at tyskerne forventet at de som var i fremste linje og så hvordan situasjonen utviklet seg, ville være bedre i stand til å avgjøre hva som var riktig å gjøre enn noen som satt lenger bak og ikke hadde de samme inngangsverdiene.

Rasjonale for denne formen for lederskap handler om tempo. Hvis alle beslutninger som skal tas i en militær avdeling skal måtte sanksjoneres fra øverste leder hele tiden, går tempoet ned. Man mister da muligheter som byr seg på slagfeltet og som man kunne ha utnyttet til egen fordel. Eksempelvis er tidspunktet for når et motangrep skal settes inn helt avgjørende. Det er det sjefen på stedet som må kunne vurdere, uavhengig

om han er sersjant eller oberst. Hvis vedkommende skal måtte vente på å få lov, vil ofte muligheten forsvinne.

Samtidig kan man også si at denne måten å tenke lederskap på var og er en dyd av nødvendighet. Tyskerne hadde i Narvik liten eller ingen mulighet til å detaljstyre de enkelte avdelingene. Til det var områdene de skulle kontrollere for store og mulighetene til kommunikasjon svært utfordrende. Da har man ikke noe annet valg enn å stole på at hver enkelt soldat, befal og offiser er i stand til å gjøre det oppdraget krever basert på egne vurderinger. Det noe karikerte inntrykket av det tyske militærvesenet fra andre verdenskrig som bare fulgte gitte ordre til punkt og prikke, stemmer kanskje ikke helt med det som faktisk var realitetene på bakken.

Tilbake til Fredrik den store som regjerte i Prøysen midt på 1700-tallet. Bakgrunnen for at man ofte trekker han frem som utgangspunktet for oppdragsbasert ledelse stammer fra en hendelse mellom en av generalene hans og en major som hadde mislyktes på slagfeltet. Majoren unnskyldte seg med at han bare hadde fulgt ordre. Generalen svarte da at kongen hadde gjort ham til major fordi han trodde at majoren ville vite når han *ikke* skulle følge ordre (Gudmundsson, 1993). Frem til andre verdenskrig finner vi igjen mye av de samme tankene om lederskap og ledelse i tyske doktriner. Eksempelvis heter det i den tyske doktrinen fra 1933: «The emptiness of the battlefield (die Leere des Gefechtsfeldes) requires soldiers who can think and act independently, who can make calculated, decisive, and daring use of every situation, and who understand that victory depends on each individual» (Condell & Zabecki, 2009, s. 18).

Dette stilte ganske ekstreme krav til den enkelte, men samtidig var man helt avhengig av dette tankesettet dersom man skulle lykkes på slagfeltet. Dette vil mest sannsynlig også være realitetene i dag. Uten å skulle gå i detalj om hvordan det moderne slagfeltet vil se ut, er det mye som tyder på at mindre avdelinger som operer selvstendig og må fatte selvstendige beslutninger også er fremtiden. Store formasjoner blir fort oppdaget og tatt ut med langtrekkende artilleri. Erfaringer fra Ukraina i dag indikerer i hvert fall det så langt. Små avdelinger som ikke så lett blir detektert, med kapasitet til å levere presisjonsild, vil derfor mest sannsynlig være fremtiden. Da må disse være i stand til å operere, fungere og overleve på egen hånd. Det stiller krav til dyktige ledere på alle nivåer.

Robusthet og evne til overlevelse i strid under vinterforhold

Som nevnt tidligere er ikke kravet til robusthet unikt for hverken ekspedisjonskrigføring generelt eller Narvik-felttoget spesielt. Likevel er det verdt å ta med noen eksempler fra Narvik som er med på å understreke det faktum at alle militære avdelinger er avhengige av robusthet for å fungere.

Etter at Roasme-toppen var erobret og hele Roasme-plataet var på norske hender den 8. mai, ble det besluttet å angripe videre mot sør for å ta den bakerste delen av den tyske forsvarslinjen nord for Bjerkvik. Angrepet inn mot Ørnfjell-linjen ble iverksatt den 10. mai (Ilsaas et al., 2002). Angrepet skulle i utgangspunktet være et koordinert angrep mellom franske og norske styrker. Omstendighetene gjorde likevel at det kun var deler av et norsk kompani som angrep. Angrepet stanset derfor raskt opp i møte med massiv tysk maskingeværild. Det fremste laget i det fremrykkende kompaniet ble liggende i over et døgn i snøen rett i front av de tyske stillingene. Etter hvert klarte man gradvis å åle og kripe seg bakover, og to og et halvt døgn senere hadde man klart å slite seg tilbake til egne linjer.

En ting er å håndtere dette hvis det er et engangstilfelle. Noe annet er å håndtere det hvis slike hendelser blir dagligdagse, pågår over tid og man ikke vet hvor lenge situasjonen vil vare. Spesielt krevende vil det være under arktiske forhold. Eksempelvis hadde avdelingen som ble «holdt nede» ved Ørnfjell den 10. mai vært i fremste linje kontinuerlig siden 24. april. Det innebar blant annet overnatting i snøhuler, temperatursvingninger fra pluss 5 til minus 20, nesten ikke søvn, lite mat, konstant våt, dag ut og dag inn i tre uker. Påkjenninger som gjorde at tropper med omtrent førti soldater tidvis kun hadde seks eller syv soldater operative i stilling. Resterende var indisponerte på grunn av frostskafer, nedkjøling og snøblindhet, eller måtte brukes for å hente frem forsyninger.

De ekstreme forholdene preget avdelingene på begge sider, noe kampene på Kuberg-plataet viste med all tydelighet. Etter landgangen i Bjerkvik rykket franske styrker innover i Vassdalen og var i ferd med å avskjære den tyske retretten langs linjen Ørnfjell–Vassdalfjell–Grasdalen

opp på Kuberg. Alex Buchner beskriver i boken sin om Narvik (Buchner, 1958) at tyskerne med nød og neppe klarte å komme seg ut før franske styrker fikk kontroll i Vassdalen. Marsjen tilbake til stillingen på Kuberg-platået var så krevende at tyske avdelinger nærmest gikk i oppløsning. Tilgangen på stridsdyktige soldater var så begrenset at man måtte spre ut styrkene så mye at enkelt- og tomannsgroper hadde et ansvarsområde på over en kilometer. Halve kompanier ble rapportert ikke stridsdyktige der de blødde neseblod og kollapset av ren utmatelse. I en periode på over et døgn var det ingen tyske soldater som holdt den nye hovedforsvarslinjen.

Dette er beskrivelser av tilstander det ville vært krevende å komme seg fra selv hvis man var innlagt på et sykehus. Men det var ikke en sykehusseng som ventet de tyske styrkene. Foran seg hadde man flere uker der de skulle leve under arktiske forhold i et goldt fjellandskap. Det var utelukket å skulle gjøre opp varme, det ville røpe stillingene, og eneste le og dekke for vær og vind var under en teltduk spent opp mellom to steiner. På dette tidspunktet strakk de tyske forsyningslinjene seg flere mil tilbake til Bjørnfjell stasjon på svenskegrensen. Samtidig var den eneste måten å få frem forsyninger å trekke sleder til fots. En slik sledetur tok opp mot ti timer en vei. Deretter fikk man en times pause før man måtte ut på tilbaketuren.

Denne måten å operere på slet naturlig nok ut de tyske avdelingene. Eksempelvis var de tyske matrasjonene fire brødsiver om dagen. Varmmat hørte til sjeldenhetene, og enkelte hadde kun fått tre varme måltider i løpet av halvannen måned i kamp (Buchner, 1958). Man kan bare tenke seg hvilken fysisk og mental påkjenning det var å sitte våt, kald og utsultet under en utspent teltduk og vente på at noen skulle angripe deg.

Man kan lære mye taktikk, lederskap og om utfordringer er ved kaldværsoperasjoner av kampene på Roasme-platået/Ørnfjell og på Kuberg-platået. Samtidig får de også frem et annet avgjørende aspekt ved krigføring generelt og kanskje ekspedisjonskrigføring under arktiske forhold spesielt. Kampene her viser med all tydelighet hvordan strid i denne type terreng under rådende vinterforhold sliter ut avdelinger. Bare det å skulle holde seg i live krever ekstremt mye. Så selv om «alle» i dag er klar

over at krig krever robusthet hos soldater og at man til en viss grad trener på dette i det daglige, er det stor forskjell mellom en treningssituasjon og det som krigen faktisk kan komme til å kreve. Dette er det viktig å minne seg selv på. Kampene ved Narvik illustrerer nettopp dette, og viser klart at den som ikke forbereder seg gjennom å bygge mentalt og fysisk robuste avdelinger som er i stand til å håndtere dette, vil tape.

Avslutning

Dette kapittelet har gitt et lite innblikk i det historiske som skjedde ved Narvik i 1940. Det har videre belyst tysk taktikk og hva som krevdes av lederskap og menneskelig tåleevne for å klare å stå imot de allierte angrepene mellom 24. april og 8. juni 1940. Hensikten har ikke vært å glorifisere tysk krigsinnsats under Narvik-felttoget, men å eksemplifisere hva strid under arktiske forhold kan være og hva man kan lære av det tyskerne gjorde.

Fire gjennomgående trekk karakteriserte de tyske operasjonene:

1. Man sloss på defensiven
2. Man ble tvunget til å sloss i små forband fordi man tidvis stod over for en overlegen fiende
3. Man var stort sett avskåret fra tyngre etterforsyninger
4. Man sloss under ekstremt krevende arktiske værforhold

Slik sett kan man trekke fire hovedlærdommer fra kampene.

For det første må en ekspedisjonskrigfører være i stand til å stride effektivt på defensiven. Det vil være perioder der man vil være underlegen. Det vil være perioder der man må konsolidere for å få frem etterforsyninger eller få tilført flere styrker. Da må man kunne sloss på defensiven. Gjennom å gruppere forsvaret sitt i dybden, i et terreng som ga mulighet for å etablere bakskrånestillinger og med motangrep på alle nivåer som et bærende prinsipp, viste tyskerne hvordan dette kan gjøres.

For det andre må man være i stand til å stride i mindre forband. Det vil si at man er i stand til å sloss selvstendig som små enheter helt ned på makkerpar- og lagsnivå. Dette kommer som en naturlig konsekvens av at

man periodevis vil være underlegen i styrke samtidig som man må evne å sloss i et relativt stort område mot en relativt sett større motstander.

Dette leder over i et tredje læringsmoment. Skal man evne å stride i mindre forband stiller det krav til kompetent lederskap på lavt nivå. Ledere som selvstendig evner å vurdere lendet, motstander og egne kapasiteter. Ledere som til enhver tid plasserer seg slik at de kan ta tidsriktige og selvstendige beslutninger basert på slik situasjonen faktisk er, og ikke på hva planen var. Dette krever en ledelsesfilosofi som dyrker ansvar og kompetanse i alle ledd, der alle ledelsesnivåer er trent i å tenke selv, stole på egen vurderingsevne og egne beslutninger og ikke vente på å få detaljerte føringer fra nivået over. Denne formen for kompetent lederskap oppstår ikke av seg selv. Den må dyrkes og utvikles i det daglige.

Det fjerde læringsmomentet fra det tyske felttoget knytter seg direkte til at man sloss under arktiske forhold, og er på mange måter summen av de tre foregående læringsmomentene. Kulde, snø og vind gjør det å oppholde seg under arktiske forhold over tid svært krevende i seg selv. Man behøver med andre ord ikke en fiende for at det å overleve skal være utfordrende. Nøkkelen til å lykkes med strid under arktiske forhold handler om å ivareta egen stridsutholdenhet. Den tyske måten å sloss på, den tyske måten å lede på og offiserenes plassering på stridsfeltet, er det derfor mye å lære av. Gjennom å være langt fremme, der de kontinuerlig kunne vurdere den taktiske situasjonen og utnytte terrenget de stod overfor, klarte tyskerne å gruppere seg og sloss på en slik måte at de kun gikk i kontakt med mindre styrker om gangen. Det gjorde at den resterende styrken, så godt det lot seg gjøre, kunne ivareta egen stridsutholdenhet. Og selv om forholdene generelt sett på Narvikfronten var ekstreme, gjorde den tyske måten å tenke taktikk og lederskap på at man holdt ut så lenge man tross alt gjorde.

Det amerikanske forsvaret sier selv at de må lære av historien, men å lære av historien handler ikke først og fremst om å gjøre det samme som man gjorde da. Det viktigste med historie er å forberede seg mentalt på hva man kan komme til å oppleve. Og selv om man aldri vil kunne gjen-skape det man måtte takle i 1940, kan kombinasjonen mellom å høre historien og samtidig trene i det samme terrenget under de samme krevende forholdene, være en god måte å forberede seg på.

Referanser

- Buchner A. (1958). *Narvik*. Kurt Vowinckel Verlag.
- Condell, B. & Zabecki, D. T. (2009). *On the German art of war: Truppenführung*. Stackpole Books.
- Department of the Interior. (2008). *Circum-Arctic resource appraisal: Estimates of undiscovered oil and gas north of the Arctic Circle*. <https://pubs.er.usgs.gov/publication/fs20083049>
- Department of the Navy. (2020). *Force design 2030*. <https://www.marines.mil/Force-Design-2030/>
- Department of the Navy. (2021). *Strategic blueprint for the Arctic*. <https://nps.edu/web/eag/navy-releases-strategic-blueprint-for-the-arctic>
- Dahl, A. D. (1946). *Med Alta bataljon mot tyskerne*. H. Aschehoug & Co.
- Dietl, G.-L. & Herrmann, K. (1951). *General Dietl*. Münchner Buchverlag.
- Fitz-Gibbon, S. (1995). *Not mentioned in despatches ... The history and mythology of the Battle of Goose Green*. The Lutterworth Press.
- Frieser, K.-H. (2012). *The Blitzkrieg legend*. Naval Institute Press.
- Forsvarsstaben. (2004). *Forsvarets doktrine for landoperasjoner*. <http://hdl.handle.net/11250/197156>
- Gudmundsson, B. I. (1993). Maneuver warfare: The German tradition. I R. D. Hooker (Red.), *Maneuver warfare – an anthology* (s. 273–293). Presido Press.
- Hart, P. (2013). *The Great War*. Oxford University Press.
- Ilsaas, P., Ravn, O. & Ryeng, N. (2002). *Også vi da det ble krevet*. Orkana Forlag.
- Kersaudy, F. (1990). *Norway 1940*. William Collins Sons and Co.
- Kiszely, J. (2017). *Anatomy of a campaign*. Cambridge University Press.
- Kjellén, J. (2022). The Russian Northern Fleet and the (re)militarization of the Arctic. *Arctic Review*, 13, 34–52. <https://doi.org/10.23865/arctic.v13.3338>
- Lind, W. S. (1985). *Maneuver warfare handbook*. Westview Press.
- Lupfer, T. T. (1981). *The dynamics of doctrine: The changes in German tactical doctrine during the First World War*. Leavenworth Press.
- Murray, W. A. (1995). The world at War 1941–1945. I G. Parker (Red.), *Warfare* (s. 320–340). Cambridge University Press.
- Sandvik, T. (1965). *Krigen i Norge 1940*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Staudigl, H. (1988). *Narvik*. St-Pölten. (Dokumentet er en renskrift av Generalmajor Alois Windischs upubliserte beretning om kampene i Narvikområdet i april 1940. Windisch var da regimentsjef for 139 bergjegerregiment som var hovedkomponenten i den tyske landstyrken.)
- Strauss, L., Gordinier, R. & Byrne, M. (2022). U.S. Marines and NATO's northern flank. *Arctic Review*, 13, 72–93. <https://doi.org/10.23865/arctic.v13.3381>

- U.S. Marine Corps. (2018). *MCDP 3. Expeditionary Operations*. <https://www.marines.mil/News/Publications/MCPEL/Electronic-Library-Display/Article/899839/mcdp-3/>
- Utenriksdepartementet. (2021, 16. april). *Undertegning av tilleggsavtale mellom Norge og USA om forsvarssamarbeid*. Fastsatt ved kongelig resolusjon. https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/kglres_forsvarssamarbeid/id2845034/
- Vollan, J. H. & Berg, O. (1999). *Fjellkrigen 1940*. Wennbergs Trykkeri.

